

Тања Станковић-Јанковић*

Ванредни професор

Филозофски факултет

Бања Лука

Александар Тубица**

Дипломирани педагог

ОШ „Георги Стојков Раковски“ Бања Лука

УДК 37.048.4

DOI 10.7251/FIZN1701221J

Оригинални научни рад

ПРОФЕСИОНАЛНА ОРИЈЕНТАЦИЈА УЧЕНИКА И ЊИХОВИ СТАВОВИ О ИЗБОРУ БУДУЋЕГ ЗАНИМАЊА

Резиме: Постоји широк дијапазон чинилаца професионалне оријентације. Аутори овог рада полазе од тезе да ученике треба оптимално информисати и уважавати њихове индивидуалне склоности приликом доношења одлуке о упису у средњу школу. Овим радом, такође, желе да укажу у којим све аспектима постоје разлике у ставовима ученика о професионалној оријентацији. Циљ истраживања је утврдити у каквом су односу чиниоци информисаности и професионалне оријентације ученика с обзиром на успјех и пол ученика, те која занимања ученици чешће бирају. С друге стране, испитан је однос мотива за избор занимања са полом и мјестом становања. У овом истраживању коришћена су два инструмента: Упитник – Интересовање за будуће занимање и Скалер – Информисаност и професионална оријентација. Истраживањем је обухваћено 167 ученика из три основне школе. Налази указују да ученици дају приоритет одређеним чиниоцима професионалне оријентације (занимање које волим, слобода у доношењу одлуке, жеље и интересовања), при чему одлуку родитеља не узимају у обзир при избору будућег занимања. Утврђено је да се ученици из мањег мјеста више него ученици из већег града, опредељују за мотив брзо запошљавање. Такође, показало се да ученици бољег школског постигнућа узимају у обзир више чинилаца при одлучивању о будућем занимању од ученика слабијег школског постигнућа. На крају, откривено је да статистички значајне разлике између ученика и ученица у њиховој информисаности и професионалној оријентацији иду у корист ученица.

Кључне ријечи: професионална оријентација, чиниоци избора занимања, мотиви избора занимања, жељена занимања

УВОД

На крају основног образовања ученици се налазе у дилеми: *Шта послје основне школе? Коју средњу школу уписати? Како одабрати оптимално занимање?* Уколико ученик изабере средњу школу која испуњава

* tanjastjankovic@gmail.com

**

његове жеље и интересовања, а која је у складу са његовим способностима и тржиштем рада, за очекивати је да то буде оптималан избор. При томе, улога наставника и родитеља може бити од изузетног значаја у њиховој професионалној оријентацији.

У овом раду интересовало нас је: (1) како ученици процјењују чиниоце професионалне оријентације, те из којих извора се информишу о избору занимања, (2) коју средњу школу ученици преферирају, (3) шта ученике мотивише за избор занимања, те (4) какав је однос мотива за избор занимања са полом и мјестом становања.

Научна, технолошка и информациона експанзија карактеришу савремену друштвену стварност у којој се стално модификују послови и занимања (Когац, 2011), те у којој се креирају занимања потребна за нове пословне трендове тржишта рада. У складу са тим, информисање и професионална оријентација ученика треба да прате савремене технолошко-информационе токове који мијењају концепцију рада у готово свим њеним подручјима. Такво информисање и професионална оријентација ће ученицима помоћи да се усмјере у жељено и оптимално занимање у складу са њиховим индивидуалним способностима. Према једној од дефиниција, *професионална оријентација* подразумева „усмјеравање и васпитање појединца за реално и зрело доношење одлука о будућој радној улози. Она се састоји од планираних програма путем којих ће дјеча и омладина стицати директно искуство о различитим радним улогама, изградити реалан став и спознати властите способности те створити навике исправног и рационалног доношења одлука“ (Andrilović i Ćudina, 1988, стр. 186). Међутим, поставља се питање да ли ова дефиниција може проћи тест времена, с обзиром на чињеницу да се брзе промјене у свим сферама живота, који укључује и бављење одређеним послом, одражавају и на само поимање посла (занимања) као динамичне и промјенљиве категорије. У том смислу, не можемо говорити о образовању за будући посао (будуће занимање) као о статичној категорији, већ о развијању способности и компетенција за што ефикасније функционисање на тржишту рада. Будући да смо већ закорачили у учећу цивилизацију, једна од способности јесте спремност на континуирано учење, доквалификовање и преквалификовање. Дакле, нови приступ у професионалној оријентацији ученика подразумева развијање и учвршћивање става о флексибилном приступу према занимању за које се опредјељује или се опредјелио и отворености за нова занимања. Такође, у савременој педагогији све чешће се намеће питање квалитета слободног времена и његовог односа према занимању.

Професионална оријентација у школи

Извори информисања о професионалној оријентацији могу бити различити. Тако ученике могу информисати родитељи, пријатељи, масовни медији (интернет, брошуре, приручници, ТВ и радио емисије, новине) али и представници различитих институција (предузећа, агенције и слично). Због саме комплексности у информисању и савјетовању ученика, школа има значајну и одговорну улогу у професионалној оријентацији.

Анализом наставних планова и програма, по којима раде школе Републике Српске, можемо сагледати колико времена је предвиђено за професионалну оријентацију ученика. *Наставним планом и програмом за основну школу* из 2002. године предвиђено је да се у трећој тријади реализују теме везане за информисање и професионалну оријентацију, од чега један час у VIII разреду и два часа у IX разреду. Благог пораст броја часова предвиђених за професионалну оријентацију уочавамо неколико година касније (*Наставни план и програм за основну школу*, 2009) – два часа у VIII разреду и три часа у IX разреду. Важећим *Наставним планом и програмом за основно образовање и васпитање* (2014), предвиђено је да се у трећој тријади у оквиру одјељенске заједнице реализују теме о информисаности и професионалној оријентацији, за шта је годишње планирано два часа у VII разреду, а у VIII и IX разреду по четири часа. Примјетно је да је број часова у важећем наставном плану и програму (2014) већи у односу на оне из 2002. и 2009. године. Међутим, професионална оријентација ученика је процес који треба започети много раније – прије VII разреда.

Да би ученици донијели адекватну одлуку, школа, у оквиру програма професионалног информисања и оријентације, помаже ученицима да:

- стекну реалну слику о себи,
- добију информације о различитим људским активностима, занимањима и пословима,
- их информише о друштвеним моментима и будућим потребама за појединим пословима и занимањима (Andrilović i Ćudina, 1988).

За имплементацију свих поменутих активности надлежни су педагошко-психолошка служба и одјељенске старјешине. Тако су задаци школског педагога у области професионалне оријентације: да координише и организује службе и активности за професионално информисање и оријентисање, да учествује у изради програма, да анкетира ученике у вези са професионалним интересовањима, да сарађује са установама за професионалну оријентацију, да прати кретања и напредак ученика

(Трнавац, 1996, стр. 178). Оно што педагогу може помоћи у изради плана за професионалну оријентацију су ученички досијеи, који се воде у школи од почетка школовања сваког ученика. Такође, савремени друштвени токови захтијевају да се овом проблему приступи знатно комплексније и свеобухватније. То значи да професионалну оријентацију треба прожети кроз цјелокупни васпитно-образовни процес и да одговорност сваког наставника треба да подразумејева и третирање питања професионалне оријентације ученика.

Постоји свеобухватан циљ професионалне оријентације, а то је да омогући ученицима да изаберу адекватно занимање за себе у складу са жељама, интересовањима и савременим друштвеним токовима. Професионална оријентација усмјерава појединца ка изградњи професионалног идентитета у складу са интересовањима, способностима и потребама тржишта рада за појединим занимањима. При томе, професионални идентитет треба сагледати у контексту савремених друштвених и економских токова у уцељој цивилизацији.

Како наставити школовање? Које су властите могућности? Како изабрати одговарајућу школу? На која питања обратити пажњу и шта све узети у обзир при избору занимања? То су само нека од питања која се намећу ученицима. Улога наставника и педагога је да усмјере ученике, да им дају своју стручну и савјетодавну подршку, да тестирају ученике, воде разговоре, држе часове одјељенске заједнице, да помажу ученицима у трагању и откривању процеса који воде доношењу одлука о избору адекватног позива (занимања). Изабрати адекватан позив „представља планско, рационално, смишљено, ако хоћемо и научно усклађивање интересовања, способности и жеља појединца са захтјевима радних мјеста и интересима друштва, насупротив случајном, површном, несистематском и непланском доношењу одлуке о избору позива (Јоксимовић и Јоксимовић, 2007, стр. 64). Управо школа може бити креатор погодног амбијента за осмишљавање активности, наставних и ваннаставних, кроз које би се промовисала различита занимања, уз пуно уважавање савремених токова живота и рада.

ИСТРАЖИВАЊЕ

Хипотезе

У нашем истраживању пошли смо од четири хипотезе. *Прва*, могуће је идентификовати чиниоце којима ученици дају примат у професионалној оријентацији и информисању. *Друга*, постоји широка лепеза занимања које бирају ученици завршног разреда основне школе, а која се разликују међу ученицима различитог успјеха и пола. *Трећа*, мјесто становања и пол ученика предодређују разлике међу мотивима за избор занимања. *Четврта*, постоје разлике у информисаности и професионалној оријентацији ученика различитог успјеха и пола.

Узорак

Овим узорком је обухваћено 167 ученика завршног разреда основних школа, са подручја града Бања Лука (ОШ „Бранко Попић“) и општине Козарска Дубица (ОШ „Свети Сава“ и ОШ „Вук Стефановић Караџић“). У Табели 1 приказана је структура узорка према критеријумима мјесто становања и пол.

Табела 1

Структура узорка према мјесту становања и полу

Варијабла	Категорија	N	%	Свега
Мјесто становања	Бања Лука	71	42,51	167
	Козарска Дубица	96	61,49	
Пол	Мушки	84	50,30	167
	Женски	83	49,70	

Када је у питању мјесто становања биполарни хи-квадрат ($\chi^2=3,743$) није статистички значајан ($p=0,053$), тако да је узорак уједначен по мјесту становања. Такође, узорак је уједначен и по полу, јер биполарни хи-квадрат ($\chi^2=0,006$) није статистички значајан ($p=0,938$).

Инструменти

За потребе истраживања користили смо два инструмента: Упитник – *Интересовање за будуће занимање* и Скалер – *Информисаност и професионална оријентација*.

Да би смо идентификовали жељена занимања, као и мотиве за доношење одлука о избору будућег занимања користили смо Упитник – *Интересовање за будуће занимање*. Упитник садржи питања: затвореног, комбинованог и отвореног типа.

Други инструмент је Скалер – *Информисаност и професионалне оријентације*. Прва верзија инструмента садржала је 36 ајтема. Израчунавајући поузданост инструмента искључили смо 13 ајтема. Први субтест *Чиниоци професионалне информисаности* ($\alpha=0,60$) чине четири ајтема, а други *Чиниоци професионалне оријентације* ($\alpha=0,78$) 19 ајтема. Кронбах-алфа коефицијент унутрашње конзистенције износи 0,81. На петостепеној скали Ликертовог типа ученици су своје слагање/неслагање са тврдњом изражавали заокруживањем броја: 1 – никако се не слажем, 2 – не слажем се, 3 – неодлучан сам, 4 – слажем се и 5 – у потпуности се слажем.

НАЛАЗИ ИСТРАЖИВАЊА

Прва хипотеза гласи: могуће је идентификовати чиниоце којима ученици дају примат у професионалној оријентацији и информисању. Према процјени ученика завршног разреда, најизраженији чиниоци који утичу на избор занимања су: *занимање које волим* ($M=4,43$, $SD=0,91$), *слобода у доношењу одлуке* ($M=4,33$, $SD=0,98$), *жеље и интересовања* ($M=4,32$, $SD=0,92$). Такође, оно што ученици високо вреднују јесте *заинтересованост која одређује квалитет обављања будућег занимања* ($M=3,96$ $SD=1,20$). Да је егзистенција овој узрасној популацији важна показује високо рангиран чинилац *висока примања* ($M=3,77$ $SD=1,20$). Овај показатељ говори и о потрошачком менталитету, који се све више профилише у друштвено-економском амбијенту у којем ученици одрастају. Опажамо да су неизоставни чиниоци у избору занимања: *школски успјех* ($M=3,51$, $SD=1,31$), *школски предмети* ($M=3,38$, $SD=1,27$) и *брзина запошљавања* ($M=3,24$, $SD=1,25$). Ученици деветог разреда приоритет дају самостално донесеној одлуци о избору занимања које ће испунити њихове жеље и интересовања. Јасно је да ученици, приликом избора занимања, размишљају о својим интересовањима, способностима, успјеху у школи, али и самом тржишту рада. *Одлука родитеља* ($M=1,75$, $SD=1,02$) се не узима у обзир при избору

будућег занимања. Нешто више је рангирано *удовољавање родитељским захтјевима* ($M=2,41$, $SD=1,23$). Можемо рећи да ученици желе да изаберу занимање према својим способностима, жељама и интересовањима, а не према родитељским захтјевима.

Једно тангентно истраживања у којем је испитано 804 матуранта средње школе показало је да је за њих 86%, приликом избора факултета, битније оно што их интересује и оно што воле, а 83% њих сматра да је важна и могућност запошљавања приликом избора факултета (Ančić, 2010). Примјећујемо да су ови налази слични нашим налазима, иако треба узети у обзир да се ради о различитим узорцима.

Професионална информисаност и оријентација представља комплексан, организован и систематичан процес одлучивања за будуће занимање. Занимало нас је из којих извора се ученици информишу о избору будућег занимања. Најзаступљенији извор професионалне информисаности, према процјени ученика су *родитељи* ($M=3,45$, $SD=1,39$), а незнатно испод су *медији* ($M=3,27$, $SD=1,50$). Ранија истраживања су показала да 76,62 % ученика прочита брошуру коју добије приликом презентације занимања (Malešević, 2009), због чега медији и маркетинг у образовању имају значајну улогу приликом самог информисања и одређивања ученика за будуће занимање. Најмање заступљен извор информисања је *педагог* ($M=2,46$, $SD=1,38$). Као извор информисања о занимањима и упису у средњу школу, *одјељенски старјешина* се нашао на трећем мјесту ($M=2,69$, $SD=1,43$). *Наставним планом и програмом за основну школу* (2009), у оквиру одјељенске заједнице, предвиђено је да се у XIII разреду два часа посвети професионалној оријентацији, док су за IX разред предвиђена три часа. Овим је школи остављено свега пет часова за професионално информисање и оријентацију ученика, па је могуће да су, из тих разлога, одјељенски старјешина и педагог ниже рангирани. Новим *Наставним планом и програмом за основну школу* (2014) број часова у трећој тријади повећан је на десет. Ту има простора да се подигне и квалитет рада на професионалној оријентацији неких будућих генерација.

Претходном хипотезом истражили смо шта све ученици узимају у обзир приликом доношења одлуке о избору занимања и на који начин најчешће долазе до информација о занимањима и професионалној оријентацији. Сада нас интересује које средње школе ученици преферирају. Зато смо поставили другу хипотезу: постоји широка лепеза занимања које бирају ученици завршног разреда основне школе, а која се разликују међу ученицима различитог успјех и пола. Ученицима смо поставили питање отвореног типа: *Коју средњу школу би уписао/ла?* Ученици су одговарали у зависности од њихових жеља и интересовања. Добијене одговоре сврстали

смо у осам категорија (гимназија, економска школа, електротехничка школа, грађевинска школа, медицинска школа, пољопривредна школа, занати и остало) и размотрили их кроз њихов однос са успјехом и полом.

Табела 2

Идентификација жељених занимања ученика

Редни број	Жељена занимања	f	%	Ранг
1.	Медицинска школа	35	21,0	1
2.	Занатске школе	27	16,2	2
3.	Гимназија	23	13,8	3,5
4.	Електротехничка школа	22	13,2	5
5.	Економска школа	18	10,8	6
6.	Пољопривредна школа	10	6,0	7
7.	Грађевинска школа	9	5,4	8
8.	Остало	23	13,8	3,5

У Табели 2 уочавамо да највећи проценат ученика бира медицинску школу ($f=35$, односно 21,0 %). На другом мјесту су занатске школе ($f=17$ односно 16,2 %) од којих су најчешће бирана занимања: столар, аутомеханичар, фризер и трговац. Најмање бирана школа је грађевинска ($f=9$ или 5,4 %). Категорија остало ($f=23$ или 13,8 %) заузима висок ранг, али због различитости избора занимања. Тако су ученици у овој категорији бирали: дизајн, саобраћајну школу, школу за туристичког техничара, богословску школу и слично.

Пођемо ли од двије димензије које усмјеравају пословно дјеловање: усмјереност на људе наспрам усмјерености на ствари и усмјереност на идеје наспрам усмјерености на податке (Prediger, 1982 – види код: Dunjić-Mandić, Вјеккић, Јаќимовић и Рајић, 2005), видимо да је код ученика из нашег узорка у први план избила усмјереност на људе (медицинска школа) наспрам усмјерености на ствари (грађевинска школа). Овдје се јавља потреба за новим истраживањима на већем узорку и евентуалним сагледавањем занимања кроз призму димензија које усмјеравају пословно дјеловање.

У Табели 3 уочавамо да занатске школе и пољопривредна школа нису интересантне одличним ученицима, то јест, одлични ученици се нису опредјељивали за занимања којима би се могли бавити након завршене занатске или пољопривредне школе. Највећи број одличних ученика се одлучује за медицинску школу и гимназију. Супротно њима, довољни и добри ученици су се у највећем проценту опредјелили за занатске школе.

Чини се да је усмјереност на људе и идеје (медицинска школа и гимназија) нешто што преферирају одлични ученици, и то више него ученици лошијег успјеха. С друге стране, усмјереност на ствари и податке (занатске школе) би се, према добијеним налазима, могла повезати са ученицима довољног и доброг успјеха. С обзиром на то, било би корисно провјерити у којој мјери су код одличних ученика развијене социјалне компетенције, те постоји ли разлика између одличних ученика и оних са лошијим успјехом по питању различитих компетенција.

Табела 3

Жељена занимања и успјех ученика

Жељена занимања	Успјех						Свега	
	Довољан и добар		Врло добар		Одличан			
	f	%	f	%	f	%	f	%
Медицинска школа	3	1,8	13	7,8	19	11,4	35	21,0
Занатске школе	21	12,6	6	3,6	0	0	27	16,2
Гимназија	1	0,6	4	2,4	18	10,8	23	13,8
Електротехничка школа	5	3,0	14	8,4	3	1,8	22	13,2
Економска школа	6	3,6	9	5,4	3	1,8	18	10,8
Пољопривредна школа	7	4,2	3	1,8	0	0	10	6,0
Грађевинска школа	3	1,8	5	3,0	1	0,6	9	5,4
Остало	10	6,0	6	3,6	7	4,2	23	13,8
	$\chi^2=83,739$		p=0,000		C=0,578		df=14	

У Табели 4 приказано је како на поједине категорије занимања гледају мушки, а како женски испитаници. Поставља се питање да ли је оправдано правити подјелу занимања по критеријуму пол (на мушка и женска занимања). Ипак, на основу налаза добијених овим истраживањем, може се уочити да одређена занимања више бирају ученице. Ученице се, више него ученици, одређују за медицинску школу и гимназију. С друге стране, занатске школе и електротехничка школа су „ближи“ мушким него женским испитаницима. Потврду ових налаза добићемо уколико посјетимо

неку од ових средњих школа. Такође, и нека друга истраживања (Miljanović i sarad, 2014) показују веће интересовање ученица (75%) за медицинску школу у односу на ученике (25%). Ово је само дјелић приче коју је неопходно наставити кроз нека наредна истраживања, у којима бисмо испитали које компетенције одликују ученице и ученике који бирају одређена занимања и да ли бисмо праћењем неколико генерација могли уочити одређени тренд и тенденцију ка новим занимањима којих у прошлости није било, а у којима полне разлике заузимају значајно мјесто.

Табела 4

Жељена занимања и пол ученика

Жељена занимања	Пол				Свега	
	Дјечаци		Дјевојчице			
	f	%	f	%	f	%
Медицинска школа	10	6,0	25	15,0	35	21,0
Занатске школе	21	12,6	6	3,6	27	16,2
Гимназија	8	4,8	15	9,0	23	13,8
Електротехничка школа	13	7,8	9	5,4	22	13,2
Економска школа	9	5,4	9	5,4	18	10,8
Пољопривредна школа	5	3,0	5	3,0	10	6,0
Грађевинска школа	5	3,0	4	2,4	9	5,4
Остало	13	7,8	10	6,0	23	13,8
	$\chi^2=18,117$	$p=0,011$	$C=0,313$		$df=7$	

Наша наредна хипотеза гласи: мјесто становања и пол ученика предодређују разлике међу мотивима за избор занимања (*брзо запослење, добра плата, одговарајуће радно мјесто, лична заинтересованост, лакоћа обављања посла и услови рада*). У Табели 5 приказана је разлика између мотива за избор занимања ученика који живе у већем граду (Бањој Луци) и мотива за избор занимања ученика из мањег мјеста (Козарске Дубице). Хи-квадрат тест ($\chi^2=25,393$) потврђује да је та разлика статистички значајна ($p=0,000$).

Табела 5

Мотиви избора занимања и мјесто становања ученика

Мотиви за избор будућег занимања	Мјесто боравка				Свега		
	Козарска Дубица		Бања Лука				
	f	%	f	%	f	%	
Брзо запослење	28	16,8	2	1,2	30	18,0	
Добра плата	31	18,6	22	13,2	53	31,7	
Одговарајуће радно мјесто	9	5,4	7	4,2	16	9,6	
Лична заинтересованост	25	15,0	30	18,0	55	32,9	
Лакоћа обављања посла	2	1,2	6	3,6	8	4,8	
Услови рада	1	0,6	4	2,4	5	3,0	
		$\chi^2=25,393$	$p=0,000$	$C=0,36$	$df=5$		

Можемо примијетити (Табела 5) да се највећи проценат ученика Бање Луке (18 %) изјаснио да их за избор будућег занимања мотивишу *лична заинтересованост*, док је највећем проценту ученика Козарске Дубице (18,6 %) мотив за избор занимања *добра плата*. С друге стране, видимо да најмањи број ученика Козарске Дубице *лакоћу обављања посла* и *услове рада* види као битан чинилац за избор будуће занимања. Ученицима Бање Луке најмање битан мотив за избор занимања је *брзо запослење*. За разлику од њих, код ученика Козарске Дубице управо овај чинилац високо котира. Могуће је да ученици који живе у мањим срединама сматрају да ће теже доћи до одговарајућег посла, па овај чинилац сматрају битним у доношењу одлуке за будући избор занимања. Такође, можемо претпоставити да ученици већег града сматрају да развијенији градови пружају више могућности у погледу запошљавања, због чега овај чинилац њима није пресудан при доношењу одлуке за избор занимања. Чиниоце као што су одговарајуће радно мјесто, лакоћа обављања посла и услови рада, ученици су процијенили као мање важне за избор будућег занимања. Налази тангентог истраживања на узорку ученика медицинске школе показују да је за 35% ученика битан фактор за избор професије љубав према послу, а за њих 55% лакше запошљавање (Miljanović, 2014).

Табела 6

Мотиви избора занимања и пол ученика

Мотиви избора будућег занимања	Пол ученика				Свега	
	Мушки		Женски		f	%
	f	%	f	%		
Брзо запослење	17	10,2	13	7,8	30	18,0
Добра плата	30	18,2	23	13,8	53	31,7
Одговарајуће раднo мјесто	7	4,2	9	5,4	1	9,6
Лична заинтересованост	22	13,2	33	19,8	55	32,9
Лакоћа обављања посла	4	2,4	4	2,4	8	4,8
Услови рада	4	2,4	1	0,6	5	3,0
$\chi^2=5,702$ $p=0,336$ $C=0,18$ $df=5$						

Даље, и-квадрат ($\chi^2 = 5,702$) нам показује да нема статистички значајане разлике ($p=0,336$) између мотива за избор занимања ученика и мотива за избор занимања ученица (Табела 6). Мушки и женски испитаници се воде приближно истим мотивима по питању избора будућег занимања. Међутим, када је у питању професионална зрелост, нека истраживања реализована са ученицима виших разреда основне школе показују већи ниво професионалне зрелости дјевојчица од дјечака (Babarović i Šverko, 2011).

Табела 7

Информисаност и професионална оријентација с обзиром на успјех ученика (АНОВА)

Варијабла	Успјех	N	M	SD	F	p	
Информисаност и професионална оријентација	Довољан и добар	56	2,93	0,64	20,109	0,000	
	Чиниоци избора занимања	Врло добар	60	3,37			0,51
		Одличан	51	3,54			0,35
	Свега	167	3,28	0,57			
	Чиниоци информисаности о избору занимања	Довољан и добар	56	2,65	0,91	5,792	0,004
		Врло добар	60	3,05	0,97		
		Одличан	51	3,21	0,73		
		Свега	167	2,97	0,91		

Четврта хипотеза гласи: простоје разлике у информисаности и професионалној оријентацији ученика различитог успјеха и пола. У Табели 7 уочавамо да порастом школског постигнућа код ученика расте и број чинилаца избора занимања и обрнуто. Можемо рећи да ученици који имају боље школско постигнуће узимају у обзир више чинилаца при одлучивању о будућем занимању од ученика који имају слабије школско постигнуће, те да ученици који имају слабије школско постигнуће занемарују неке од чинилаца професионалне оријентације као што су радне навике, школски успјех и слично. Шири „лепеза“ чинилаца избора занимања омогућиће ученицима да сагледају своје способности, интересовања и жеље, тржиште рада и друге чиниоце, те на основу њих донесу оптималну одлуку о избору адекватног занимања. Такође, показало се да што је веће школско постигнуће ученици су више информисани о избору занимања (Табела 7). Слично истраживање, које је рађено на узорку ученика виших разреда основних школа, показало је да ученици који постижу бољи школски успјех показују виши ниво когнитивне професионалне зрелости (Babarović i Šverko, 2011). Овакви налази остављају много простора за осмишљавање институционалног и ванинституционалног савјетодавно-педагошког и информативног рада на професионалној оријентацији ученика. Оптимална координација између наставника, педагога, психолога и родитеља, али и представника различитих институција које могу дати значајан допринос у професионалној оријентацији ученика, може допринијети оптималном сагледавању чинилаца избора занимања.

Табела 8

Информисаност и професионална оријентација с обзиром на пол ученика (разлика аритметичких средина)

Варијабла		Пол	N	M	SD	t-вриједност	p
Информисаност и професионална оријентација	Чиниоци избора занимања	М	84	3,18	0,63	-2,20	0,029
		Ж	83	3,37	0,51		
	Чиниоци информисаности о избору занимања	М	84	2,80	0,97	-2,37	0,019
		Ж	83	3,13	0,81		

Напомена: Негативни предзнак испред t-вредности значи да статистичка значајност разлике аритметичких средина иде у корист друге варијабле.

У Табели 8 можемо очитати да постоје статистички значајне разлике између ученика и ученица у њиховој информисаности и професионалној оријентацији. Ученице, више него ученици, приликом доношења одлуке о избору занимања размишљају како да ускладе своје индивидуалне способности и жеље са избором средње школе. Такође, оне су више информисане од ученика (Табела 8). Поставља се питање да ли су ученице, за разлику од вршњака супротног пола, самом својом природом предодређеније да траже више информација како би донијеле праву одлуку или су поменуте разлике резултат учења и културе у којој ученици и ученице одрастају и развијају своје потенцијале. Ова дилема отвара простор за нова истраживања на пољу професионалне оријентације ученика.

ЗАКЉУЧЦИ

Одлука о избору будућег занимања зависи од већег броја чинилаца, које можемо подијелити у двије групе: средински или ситуациони чиниоци и индивидуални или психофизички (Јоксимовић и Јоксимовић, 2007). Без обзира о којој групи чинилаца говоримо, неопходно је сагледати их кроз референтне оквире сваког појединог ученика, што рад на професионалној оријентацији ученика чини комплексним, али изазовним за све њене актере.

Добијени налази нам потврђују да ће свршени основношколци приликом избора занимања бирати занимање које воле, да имају жељу да сами доносе одлуке о избору средње школе, те да је њихов избор занимања

у складу са њиховим жељама и интересовањима. Такође, утврђено је да су висока примања битан чинилац којим ће се основношколци водити приликом избора средње школе. Оно што основношколци не желе је да њихови родитељи одлуче коју ће средњу школу уписати, нити да удовољавају родитељским захтјевима приликом избора средње школе. Ипак, када је у питању информисање о професионалној оријентацији, утврђено је да ученици највише информација добијају од родитеља и из медија (интернет, телевизија, брошуре), а најмање од педагога и одјељенског старјешине.

Овим истраживањем је потврђено да се ученици из мањег мјеста више него ученици из већег града, опредјељују за мотив брзо запошљавање. Такође, утврђено је да нема разлика између ученика и ученица у погледу мотива за избор занимања.

На крају, утврђено је да постоје статистички значајне разлике у информисаности и професионалној оријентацији ученика различитог успјеха, те да постоје статистички значајне разлике између ученика и ученица у њиховој информисаности и професионалној оријентацији, и то у корист ученица. У времену брзих промјена и честих модификација занимања професионална оријентација заузима још већу важност у васпитно-образовном раду школе. Избор будућег занимања увелико зависи од зрелости и информисаности ученика, због чега је рад на професионалној оријентацији ученика неопходно започети знатно раније него што то биљежи наша васпитно-образовна пракса. У својим програмима професионалне оријентације школе, између осталог, могу да планирају теме којима ће допринијети смањивању нивоа стереотипности приликом избора будућег занимања. Такође, професионална оријентација има смисла уколико је футуристички оријентисана, а *Футурологија у педагогији и социјалним наукама* нам говори да ће слободно вријеме „све више постајати извор благостања свих људи у заједници јер ће у оквиру тог времена људи креирати, стварати, радити и производити оно што другима треба, више него у обавезном радном времену“ (Сузић, 2012, стр. 51). Полазећи од ове мисли, можемо констатовати да је професионалну оријентацију нових генерација неопходно усмјерити на поучавање за продуктивно и креативно коришћење слободног времена. Учинимо ли учење занимљивим и атрактивним приближићемо се императиву савремене педагогије – жељи и потреби за доживотним учењем које ће се све више стапати са слободним временом.

Професионалну оријентацију нових генерација можемо градити на новим темељима. То значи да ће савремена школа узети у обзир три кључне промјене у будућности: а) софистицирана технологија све више преузима бројне послове, а човјеков рад постаје све мање обавезан; б) квалитет интерперсоналних односа добија све већи значај у животу и раду појединца у заједници; в) рад остварен привременим уговорима о раду

постаје значајнији извор зараде од рада у обавезном радном времену (Сузић, 2012). Појаву и развој неких будућих професија сама школа не може у потпуности предвидјети, па се може очекивати да ће њихови креатори бити нове генерације ученика.

Имамо ли школе које уче ученике како да уче и да заволе учење, које би се „протегло“ и на слободно вријеме? Имамо ли школе које подстичу своје ученике на слободно испољавање креативности? Имамо ли школе у којима образујемо ученике за још „неоткривена“ занимања – занимања која ће они стварати? Имамо ли школе у којима се његују складни интерперсонални односи и ненасилна комуникација? Имамо ли школе у којима ученици уче да ни један посао није за читав живот, те да је рад на одређено вријеме условљен количином посла и њиховом компетентношћу?

Сва ова питања обавезују нас да се позабавимо анализом постојећих васпитно-образовних планова и програма у цјелини, и ускладимо их са футуристичким погледима на живот и рад појединца у заједници.

ЛИТЕРАТУРА

- Andrilović, V. i Čudina, M. (1988). *Psihologija učenja i nastave*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ančić, G. (2010). *Stavovi maturanata o izboru studija*. На сајту: http://prijemni:infostud.com/dokumenti/istrazivanje_maturanti_2011.pdf.
Очитано: 20.2.2013.
- Babarović, T. i Šverko, I. (2011). „Profesionalna zrelost učenika viših razreda osnovnih škola”. *Suvremena psihologija, Vol. 14, br. 1*, str. 91–109.
- Dunjić-Mandić, K, Bjekić, D, Jaćimović, T. i Papić, Ž. M. (2005). „Profesionalne vrednosne orijentacije i preferencije maturanata”. *Pedagogija LX, br. 4*, str. 525–536.
- Јоксимовић, З. и Јоксимовић, З. (2007). „Улога основне школе о избору занимања”. *НОРМА XII, бр. 1*, стр. 63–76.
- Кораћ, I. (2011). „Profesionalna orijentacija učenika – između teorije i prakse”. *Pedagogija, Vol. 66, br.3*, str. 395–401
- Malešević, D. (2009). *Influence of marketing on the selection of a secondary school*. Educational science, Vol. 11, No.1, 191–205.
- Miljanović, G. i sarad. (2014). „Zadovoljstvo učenika i studenata sestrinstva izborom porfesije”. *Sestrinska reč, Vol. 18, br. 69–70*, str. 20–24.
- Сузић, Н. (2012). *Футурологија у педагогији и социјалним наукама*. Бања Лука: ЕКТОС.
- Трнавац, Н. (1996). *Педагог у школи*. Београд: Учитељски факултет; Центар за усавршавање руководиоца у образовању.

Наставни план и програм за основну школу (2002). Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Наставни план и програм за основну школу (2009). Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Наставни план и програм за основну школу (2014). Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Tanja Stanković-Janković
Aleksandar Tubica

PROFESSIONAL ORIENTATION OF STUDENTS AND THEIR VIEWS ON THE CHOICE OF FUTURE PROFESSION

Summary

There is a broad spectrum of factors in professional orientation. The authors start with a thesis that the students should be optimally informed and their individual preferences considered in choosing a high school. It is also the intention of this work to point to the aspects in which students' attitudes on professional orientation differ. The goal of the research is to assess the relations between the factors of information and the professional orientation of the students regarding achievement and sex, and which professions are chosen more often. On the other side, the relation of the motive for choice of profession to sex and place of living was assessed. Two instruments were used in this research: Questioner – *Interest for future profession* and Scaler – *Information and professional orientation*. The research included 167 students from three elementary schools. The findings point that the students give priority to certain factors of professional orientation (profession I like, freedom in making my decision, desires and interests), while they do not consider parents' decisions in choosing the future profession. It is found that the students from smaller municipalities, more than those from larger city, take quick employment as their motive. Also, it was shown that students with higher achievement took more factors in consideration when deciding on their future profession than those with lower school achievement. Finally, it was discovered that the statistically significant differences between male and female students in being informed and in their professional orientation were in favor of the female ones.